

Марія ПРОКОПЧУК,

orcid.org/0000-0002-8248-0479

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки

Інституту державного управління у сфері цивільного захисту

(Київ, Україна) mpprokopchuk@yahoo.com

ПІДСИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ТЕХНІКИ ЧИТАННЯ В ПОСІБНИКУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ “READ WITH BUDDY”

Стаття присвячена питанню підсистеми вправ для формування компетентності у техніці читання в учнів початкової школи у посібнику “Read with Buddy”. Автором надано загальну характеристику типам і видам вправ, що використовуються для навчання читання, структурним компонентам компетентності у техніці читання та запропоновано авторську підсистему вправ, яка реалізована в навчальному посібнику для учнів початкової школи закладів загальної середньої освіти “Read with Buddy”.

Відповідно до логіки формування навичок читання на першому етапі навчання техніки читання автором пропонується підсистема вправ, до складу якої входять три групи вправ: 1) для формування і вдосконалення графічних, каліграфічних навичок; 2) для формування орфографічних навичок; 3) на прогнозування форми слова, швидкості сприймання тексту, інтонаційного оформлення тексту, формування навичок рефлексії тощо.

Наголошується, що на початковому етапі формування навичок читання ускладняється об'єктивними чинниками, які впливають на формування і вдосконалення відповідних навичок, а саме: врахування індивідуальних особливостей учнів початкової школи; схожість/відмінність графічних систем української та англійської мов; міжмовна та внутрішньомовна інтерференція; недостатнє розуміння вчителем труднощів засвоєння графемно-фонемних відповідностей; недостатнє врахування вікових особливостей учнів початкової школи; брак якісних навчальних матеріалів для формування компетентності техніки читання; недостатня увага формуванню навчально-стратегічної компетентності.

Вищезазначені чинники враховуються у запропонованій підсистемі вправ і робиться висновок, що систематичність вправ забезпечується: чіткою послідовністю розумових операцій під час роботи з навчальним матеріалом, які стимулюють пізнавальну діяльність учнів засобами іноземної мови; чіткими уніфікованими інструкціями до вправ та зрозумілими засобами орієнтування; циклічністю й повторенням навчального матеріалу; поступовим наростанням складності та складності у виконанні вправ; інтегрованим підходом до формування відповідних навичок.

***Ключові слова:** компетентність у техніці читання, знання, навички, мовна усвідомленість, підсистема вправ, графемно-фонемні відповідності, рефлексія навчальних дій.*

Maria PROKOPCHUK,

orcid.org/0000-0002-8248-0479

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Language Training

Institute of Public Administration in the Sphere of Civil Protection

(Kyiv, Ukraine) mmprokopchuk@yahoo.com

SUBSYSTEM OF EXERCISES FOR READING COMPETENCE DEVELOPING OF ELEMENTARY SCHOOL LEARNERS IN MANUAL “READ WITH BUDDY”

The article is devoted to the issue of subsystem of exercises for reading competence developing of elementary school learners in the manual “Read with Buddy”. The author gives the general characteristics of exercises types used to teach to read in English, the structural element of the reading competence. The author's subsystem of exercises presented in the manual “Read with Buddy” for elementary school learners is under consideration.

According to the logics of the reading skills developing, the author suggests that the subsystem of exercises should include three groups of exercises: 1) graphic and calligraphic skills developing; 2) spelling skills developing; 3) word form prediction skills developing, text anticipation pace skills developing, reflexive skills developing etc.

It is highlighted that at the outset of leaning, a number of reasons complicates reading skills developing. Among them there are following, individual peculiarities of young learners, similarity and difference of the Ukrainian and English language graphic systems, between languages and inter languages interferences, the teacher's underestimation of reading skills developing, the lack of qualitative teaching materials for reading competence developing, the lack of attention to learning strategies development.

Mentioned above reasons are taken into account in the suggested subsystem and the conclusion is made that systematic of the exercises is guaranteed by distinctive mental operations during the leaning process, as they stimulate the learner's cognitive development by means of the English language; strict unified instructions to the exercises, integrative approach to certain skills development.

***Key words:** reading competence, language knowledge, language skills, language awareness, subsystem of exercise, graphic-phoneme correspondence, spelling, system of exercises.*

Постановка проблеми. Початковий етап навчання іноземної мови в закладах загальної середньої освіти є надзвичайно важливим, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи для формування графічних та орфографічних навичок, а також умінь читати та писати у межах результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи, визначених Типовими освітніми програмами НУШ.

Шкільна практика свідчить, що процес становлення компетентності в техніці читання англійською мовою в початковій школі ускладнюється низкою труднощів, які зумовлюються не лише індивідуальними особливостями учнів та умовами навчання, але й об'єктивними труднощами: кількісною невідповідністю між буквами та звуками у слові; різночитанням однакових букв та буквосполучень; наявністю «німих» букв у словах тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження багатьох учених та педагогів є питання навчання читання іноземною мовою учнів початкової школи. Проблему формування навичок техніки читання в іноземних мовах висвітлювали в роботах як українські, так і зарубіжні методисти (О. Б. Бігич, Г. Е. Борецька, М. В. Денисенко, К. І. Онищенко, В. М. Плахотник, Г. В. Рогова, С. В. Роман, І. В. Шастова та ін.).

О.Б. Бігич досліджувала питання навчання молодших школярів ІМ у контексті особистісно-діяльнісного підходу (Бігич, 2000: 25). К. І. Онищенко було виявлено причини виникнення труднощів читання й запропоновано способи їх подолання (Онищенко, 1995: 36). І. В. Шастова обґрунтувала методику формування в учнів початкової школи англійської компетентності в техніці читання за звуковим аналітико-синтетичним методом (Шастова, 2013: 380). Особливості формування компетентності техніки читання (КТЧ) на початковому етапі досліджувались у роботах Г. В. Рогової (Рогова, 1991: 56), яка створила низку технологій та відповідних прийомів опанування навчальним матеріалом для читання.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – розкрити особливості системи вправ для навчання КТЧ в учнів початкової школи з використанням навчального посібника “Read with Buddy”.

Навчання іноземної мови у початковій школі розглядається як комплексний інтегрований етап оволодіння предметом. Час, відведений на вивчення іноземної мови у 1 класі, рекомендовано розділити на два етапи: перше півріччя – усне випередження (з фокусом на фонологічному аспекті мови), і друге півріччя – засвоєння буквено-звукових відповідностей.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності та орієнтовних параметрів навчально-пізнавальних досягнень учні 1–2 класів мусять навчитися розпізнавати літери алфавіту, сприймати графічний образ слів, словосполучень, коротких речень; вміти розпізнавати знайомі слова у супроводі малюнків, читати короткі фрази для надання базової інформації: ім'я, адреса, національність з можливим використанням словника у межах 5–10 слів для 1-го класу, та 10–25 – для 2-го класу. На кінець 2-го класу учні мають читати про себе та вголос і розуміти слова, словосполучення, речення, тексти, що містять мовний матеріал, засвоєний в усному мовленні.

На початковому етапі основною формою читання є читання вголос, на основі якого відбувається подальше навчання читання про себе/мовчки. Методисти (Г. В. Рогова, Ф. М. Рабінович та ін.) умовно виділяють два періоди в навчанні читання вголос – дотекстовий і текстовий.

Мета дотекстового періоду – засвоєння первинної матерії, оволодіння буквено-звуковими зв'язками, читання окремих слів, словосполучень, простих речень. Як зауважують методисти, важливим завданням цього періоду є розвиток навичок правильного озвучування слів та інтонаційного оформлення речень з точки зору їх логічного членування. Читання вголос допомагає зміцнити вимовний аспект, який є спільним для всіх видів мовленнєвої діяльності. Таким чином, формування навичок техніки читання реалізується в два етапи: навчання впізнавання та розрізнення графем; встановлення та реалізація графемно-фонемних відповідностей.

Шкільна практика свідчить, що цей процес у початковій школі ускладнюється низкою об'єктивних чинників, серед яких:

- 1) врахування індивідуальних особливостей учнів початкової школи (не досить сформоване уміння читати рідною мовою, ймовірно прогнозування, поля читання, специфіка розвитку зорової пам'яті та чутливості, уваги тощо);
- 2) схожість/відмінність графічних систем української та англійської мов;
- 3) особливість графемно-фонемних відповідностей англійської мови;
- 4) міжмовна та внутрішньомовна інтерференція;
- 5) недостатнє розуміння вчителем труднощів засвоєння графемно-фонемних відповідностей;
- 6) недостатнє врахування вікових особливостей учнів початкової школи;
- 7) брак якісних навчальних матеріалів для формування КТЧ.

Г. В. Рогова наголошує, що сучасний рівень теорії навчання іноземних мов дає змогу говорити про лінгвістичний (об'єднує мовний і мовленнєвий навчальний матеріал), психологічний (навички та уміння) та методологічний (оволодіння учнями прийомами навчання, пізнання нового для учнів предмета, розвитку самостійності в опануванні навчального матеріалу) компоненти змісту навчання (Рогова, 1991: 36).

Українська методична школа розглядає КТЧ як здатність учня до сприймання і коректного артикуляційного та інтонаційного декодування графічних знаків та письмових повідомлень, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок та мовної усвідомленості (Ніколаєва, 2003: 269).

Таким чином, у процесі формування КТЧ учні початкової школи:

- набувають *мовні знання* про правила накреслення букв, вживання малих та великих літер, про перенос з одного рядка на інший, знаки пунктуації;
- формують *каліграфічні навички* написання букв і буквосполучень такої мови як окремо, так і в писемному мовленні та *орфографічні навички* написання слів у відповідності до правил використання письмових знаків у кожному конкретному слові;
- розвивають *мовну усвідомленість* особливостей техніки письма англійською мовою: свідомо накреслювати літери та писати слова; аналізувати власне письмо і робити відповідні висновки щодо наявності порушень каліграфії/орфографії, аналізувати їх причини, застосовувати за допомогою вчителя ефективні шляхи усунення помилок.

Як зауважує О. Я. Савченко, важливою умовою успішного оволодіння іноземною мовою на початковому етапі є організація систематичного повторення вивченого матеріалу, яке доцільно здійснювати в такий спосіб, щоб поступово в учнів розвивалися уміння аналізувати, систематизувати, моделювати, абстрагувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

У процесі виконання вправ із метою формування і вдосконалення мовної усвідомленості важливо здійснювати педагогічне керівництво, яке передбачає:

- 1) мотивацію, доведення до свідомості учня мети виконання певних дій, їх усталеної послідовності;
- 2) врахування умов, в яких вони відбуваються; аналіз виконання, виявлення причин допущених помилок;
- 3) пошук можливостей удосконалення вмінь та навичок з урахуванням індивідуальних досягнень учнів (Савченко, 1999: 187).

З'ясувавши сутність КТЧ, перейдемо до питання системи вправ для навчання техніки читання. Услід за Н. К. Скляренко (Скляренко, 1999: 68) розрізняємо загальну систему вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності та підсистеми вправ для формування окремої цільової компетентності.

Проаналізувавши наукові розвідки Н. К. Скляренко (Скляренко, 1999: 71), І. В. Шастової (Шастова, 2013: 380), М. В. Денисенко (Денисенко, 2001: 10), була запропонована підсистема вправ для інтегрованого формування КТЧ з рефлексивним елементом (див. рис. 1).

Рис. 1. Підсистема вправ для формування та вдосконалення КТЧ

Зауважимо, що серед вправ, запропонованих у посібнику М. М. Прокопчук (Прокопчук, 2019), переважають рецептивно-репродуктивні (за спрямованістю на прийом або видачу інформації), некомунікативні (за ступенем комунікативності), усні (за характером виконання), одноаспектні/багатоаспектні (спрямовані на формування і вдосконалення однієї чи більше компетентностей), класні (за місцем виконання), повністю керовані (за ступенем керованості вчителем), з ігровим елементом, з елементом рефлексії чи без нього.

Уже з перших уроків зацікавленість учнів у тому, як озвучуються буквосполучення, слова, речення з дотриманням відповідної інтонації та швидкості читання, у змісті посібника “Read with Buddy” підтримується за допомогою ігрового персонажа, псека Бадді, який створює позитивне психологічне тло та наскрізно об'єднує зміст навчальних матеріалів для формування КТЧ.

Наведемо приклади із кожної підгрупи вправ для навчання техніки читання учнів початкової школи з вищезазначеного посібника.

ГРУПА ВПРАВ НА ВПІЗНАВАННЯ
ТА РОЗРІЗНЕННЯ ГРАФЕМ

Приклад 1

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, одноаспектна, класна, повністю керована, з ігровим елементом, на розрізнення графем вправа.

Мета: вдосконалення навичок розрізнення графем.

Форма виконання: індивідуальна.

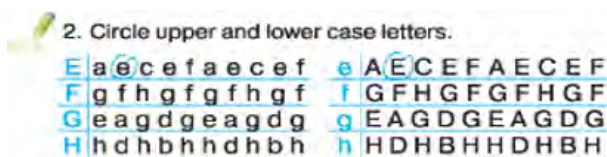

Приклад 2

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, класна, одноаспектна, повністю керована, з ігровим елементом, на ідентифікацію графем вправа.

Мета: вдосконалення навичок ідентифікації графем.

Форма виконання: індивідуальна.

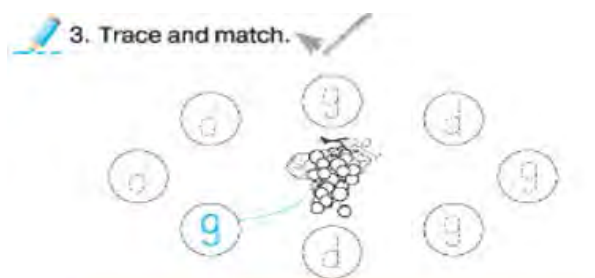
Приклад 3

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, класна, багатоаспектна, повністю керована, з ігровим елементом, багатоаспектна, на розрізнення графем вправа.

Основна мета: подолання внутрішньомовної інтерференції.

Додаткова мета: вдосконалення навичок компетентності техніки письма.

Форма виконання: індивідуальна.

ГРУПА ВПРАВ НА ВСТАНОВЛЕННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ГРАФЕМНО-ФОНЕМНИХ
ВІДПОВІДНОСТЕЙ

Приклад 4

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, класна, одноаспектна, повністю керована, з ігровим елементом, на встановлення графемно-фонемних відповідностей вправа.

Мета: формувати навички встановлення графемно-фонемних відповідностей.

Форма виконання: індивідуальна.

Приклад 5

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, класна, одноаспектна, повністю керована, з ігровим елементом, на вдосконалення навички встановлення графемно-фонемних відповідностей вправа.

Мета: вдосконалити навички встановлення графемно-фонемних відповідностей.

Форма виконання: індивідуальна.

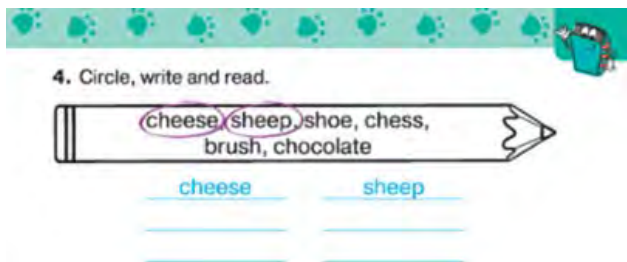
Приклад 6

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, письмова, багатоаспектна, класна, повністю керована, на групування слів з тотожною орфограмою вправа.

Основна мета: вдосконалити навички встановлення графемно-фонемних відповідностей.

Додаткова мета: вдосконалити навички техніки письма.

Форма виконання: індивідуальна.

ГРУПИ ВПРАВ НА ПРОГНОЗУВАННЯ ФОРМИ СЛОВА/ ШВИДКОСТІ СПРИЙМАННЯ ТЕКСТУ/ ІНТОНАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ

Приклад 8

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, багатоаспектна, письмова, класна, повністю керована, з ігровим елементом на прогнозування форми вправа.

Основна мета: вдосконалити навички прогнозування слова.

Додаткова мета: вдосконалення навичок техніки письма.

Форма виконання: індивідуальна.

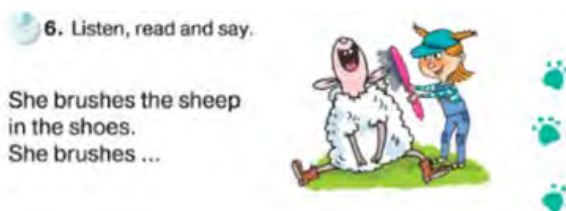
Приклад 9

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, багатоаспектна, усна, класна, повністю керована, на швидкість сприймання навчального тексту вправа.

Основна мета: вдосконалити навички швидкості сприймання тексту.

Додаткова мета: вдосконалення навичок аудіювання.

Форма виконання: індивідуальна.

Спираючись на методичний принцип опори на рідну мову і культуру (Ніколаєва) та дидактичний принцип науковості та доступності (Савченко) навчальний матеріал посібника для навчання техніки читання учнів початкової школи “Read with Buddy” (Прокопчук, 2019) об’єднано у навчальні блоки відповідно до типів читання.

До першого блоку включено читання голосних I, O, E, A, U в односкладових словах.

До другого – читання голосних у відкритому складі.

До третього – читання ar, or, ir/ur/ir

До четвертого – читання фіксованих буквосполучень голосних oo, oa, ou та голосних з приголосними ook, ow.

До п’ятого – складні фіксовані буквосполучення голосних і приголосних (air/ear, era/ere/eer та буквосполучення wa).

До останнього блоку увійшли слова, що містять фіксовані буквосполучення приголосних (ck/qu, ch/sh, th). Для зручності представимо вищезазначене у табл. 1.

Після кожного блоку запропоновано вправи для контролю рівня сформованості відповідних навичок КТЧ. Додатковою вправою кожного блоку є вправа на рефлексію.

Приклад 10

Рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, усна, класна, багатоаспектна, повністю керована, з ігровим елементом вправа на формування навички рефлексії власних навчальних дій і вдосконалення навичок читання.

Основна мета: формувати навички рефлексії власних навчальних дій.

Додаткова мета: вдосконалити навички читання.

Форма виконання: індивідуальна.

Таблиця 1

Розподілення навчального матеріалу для навчання техніки читання у посібнику «Read with Buddy», автор М. М. Прокопчук

Навчальний блок	I	II	III	IV	V	VI
Навчальний матеріал	i, o, e, a, u	i_e, o_e, e_e, a_e, u_e	ar, or, ir/ur/ir	oo, oa, ou, ook, ow.	wa, air/ear, era/ere/eer	ck/ qu, ch/ sh, th

6. Read and colour.

Висновки. Згідно із графічними та орфографічними навичками, які мають бути сформовані для успішного оволодіння технікою письма, використовується відповідна система вправ для формування КТЧ, яка складається з трьох груп:

- 1) для формування і вдосконалення графічних, каліграфічних навичок;
- 2) для формування орфографічних навичок;

3) на прогнозування форми слова, швидкості сприймання тексту, інтонаційного оформлення тексту, формування навичок рефлексії тощо.

Зі свого боку систематичність вправ забезпечується:

- 1) чіткою послідовністю розумових операцій під час роботи з навчальним матеріалом, які стимулюють пізнавальну діяльність учнів засобами іноземної мови;
- 2) чіткими уніфікованими інструкціями до вправ та зрозумілими засобами орієнтування;
- 3) циклічністю й повторенням навчального матеріалу;
- 4) поступовим наростанням самостійності та складності у виконанні вправ;
- 5) інтегрованим підходом до формування КТЧ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б. Вправи з навчання техніки читання та письма англійською мовою на початковому ступені. Київ, 2000. 64 с.
2. Денисенко М. В. Використання кольорового читання англійською мовою в початкових класах школи. *Іноземні мови*, № 3. Київ, 2001. С. 36–37.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ : Ленвіт, 2003. 590 с.
4. Онищенко К. І. Ігровий компонент у навчанні техніки читання англійською мовою. *Іноземні мови*. № 1. Київ, 1995. С. 36–37.
5. Прокопчук М. М. Read with Buddy. Навчання техніки читання. Київ : Орion, 2019. 64 с.
6. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. Москва, 1991. 287 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ, 1999. 368 с.
8. Склярченко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмій. *Іноземні мови*, № 3. Київ, 1999. С. 3–7.
9. Шастова І.В. Підсистема вправ для навчання техніки читання учнів перших класів шкіл з поглибленим вивченням англійської мови. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка* : збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Чернігів : ЧНПУ, 2013. 408 с. С. 380–386.

REFERENCES

1. Bigych, O. (2000). *Vpravy z navchannia tekhniky chytannia ta pysma anhliiskoiu movoiu na pochatkovomu stupeni* [Reading and writing competence in English for exercises on the early stage]. Kyiv, Ukraine : Lenvit [in Ukrainian].
2. Denysenko, M. V. (2001). Vykorystannia kolorovoho chytannia anhliiskoiu movoiu v pochatkovykh klasakh shkoly [The usage of colorful reading in English in elementary school]. *Inozemni movy*. No 3. Pp. 36–37 [in Ukrainian].
3. Bigych, O., Borysko, N., Boretska, G., Nikolaeva, S. (Eds.). (2003). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh universytetiv* [Methodology of foreign languages and culture: theory and practice]. Kyiv, Ukraine: Lenvit [in Ukrainian].
4. Onyshchenko, K. I. (1995). Ihrovyi komponent u navchanni tekhniky chytannia anhliiskoiu movoiu [Game component in English reading competence teaching]. *Inozemni movy*. No 1. Pp. 36–37 [in Ukrainian].
5. Prokopchuk, M. (2019). *Read with Buddy*. Kyiv, Ukraine, Orion [in English].
6. Rogova, G., Rabinovych, F., Saharova, T. (1991). *Secondary School Foreign Language methodology*. Moscow, the USSR: Prosveshchenie [in Russian].
7. Savchenko, O. Ya. (1999). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly* [Elementary school didactics]. Kyiv, Ukraine : Heneza [in Ukrainian].
8. Skliarenko, N. K. (1999). Suchasni vymohy do vprav dlia formuvannia inshomovnykh movlennievnykh navychok ta vmiin [Modern requirements to foreign language skills developing]. *Inozemni movy*. No 3. Pp. 3–7 [in Ukrainian].
9. Shastova, I.V. (2013). Pidsystema vprav dlia navchannia tekhniky chytannia uchniv pershykh klasiv shkil z pohlyblyenym vyvchenniam anhliiskoi movy [Subsystem of exercises for teaching reading skills to primary children]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni T. H. Shevchenka. Zbirnyk naukovykh prats. Serii: Pedahohichni nauky*. Ukraine, Chernihiv: ChNPU. Pp. 380–386 [in Ukrainian].